STOLETJE ZNANJA: JUBILEJ ETNOLOGA

Znanstveno-strokovni posvet Znanje v etnologiji, antropologiji, muzeologiji in varstvu kulturne dediščine, Slovenski etnografski muzej, Ljubljana, 31. marca in 1. aprila 2026

Leto 2026 je za slovensko etnologijo in antropologijo pomembno, saj Slovenski etnografski muzej (v nadaljevanju SEM) praznuje stoletnico izhajanja revije *Etnolog*, najstarejše samostojne znanstvene revije s tega področja pri nas. Ob tej okrogli obletnici je SEM 31. marca in 1. aprila 2026 organiziral znanstveno-strokovni posvet z naslovom Znanje v etnologiji, antropologiji, muzeologiji in varstvu kulturne dediščine. Tam smo udeleženke in udeleženci predstavili svoje delo ter premislili, kaj znanje v naši vedi sploh je in kako nastaja, se prenaša in udejanja v praksah etnografskega terenskega dela, muzejskih razstavah, varstvu kulturne dediščine ter v javni komunikaciji. Na posvetu smo med drugim napovedali pripravo jubilejne številke *Etnologa* ter povabili antropološko skupnost k premisleku o prihodnosti vede v luči njene preteklosti in sedanjega položaja.

Zasnovo posveta so organizatorji utemeljili v Barthovi antropologiji znanja (Barth 2002). Organizatorji so v programski knjižici zapisali, da je Barth tradicije znanja pojmoval kot procese, ki izhajajo iz prepletanja individualnega in skupnega razumevanja sveta: posameznik velik del znanja in meril za presojanje veljavnosti pridobi z učenjem od drugih, skozi socializacijo. Vsaka tradicija znanja vsebuje korpus vsebinskih trditev in zamisli o vidikih sveta, ki so predstavljene in posredovane v obliki besed, simbolov, kretenj ali dejanj. Načine posredovanja znanja je Barth pojmoval zelo široko – mednje je štel vse od ritualov do znanstvenih konferenc – zaradi česar je njegova teorija neposredno uporabna za analizo širjenja znanja in veščin tudi v etnološki in antropološki vedi, muzeologiji in varstvu kulturne dediščine. Prav ta antropologija znanja je bila na posvetu rdeča nit, ki je s tezo, da je znanje proces, ne zgolj produkt nekega trenutka, povezovala prispevke obeh dni.

Dvodnevni posvet so odprli pozdravni nagovor in uvod urednice *Etnologa* Nadje Valentinčič Furlan, nato pa sta sledili dve plenarni predavanji. Cristina Grasseni (Univerza v Leidnu) je v angleškem predavanju *Crafting Futures: Skilled Visions and the Reinvention of Craft* predstavila koncept *usposobljenega gledanja* (angl. *skilled vision*; v slovenskem prevodu sta v rabi tudi *izurjen pogled* in *uveščinjen pogled*) kot orodja za razumevanje rokodelstva in drugih utelešenih praks. Rokodelstvo po Grasseni ni le dediščina, temveč je najprej in predvsem praksa, torej situacijski, kolektivni in senzorni način spoznavanja, ki se nenehno preoblikuje. Iz te perspektive muzeji, etnologi in dediščinske ustanove niso zgolj varuhi rokodelstva, temveč dejavni udeleženci – kreatorji – oblikovanja načinov gledanja. Muzejske razstave, dokumentacije in protokoli namreč negujejo določene oblike usposobljenega zaznavanja že s tem, da nekatere prakse postavljajo v ospredje in druge zakrivajo, določene interpretacije utrjujejo, nekatera pretekla in nastajajoča znanja pa marginalizirajo. Med predavanjem se je odprlo tudi epistemološko-politično vprašanje o tem, katere oblike znanja v muzejskih praksah legitimiziramo in kdo ima pravico določiti, kaj šteje za znanje na nekem področju.

Rajko Muršič je v predavanju »Stoletje *Etnologa* in etnologije oz. antropologije na Slovenskem: Od Nika Zupaniča k perspektivam vede v 21. stoletju« orisal zgodovino antropološke discipline pri nas. Popeljal nas je od ustanovitelja *Etnologa* in SEM Nika Zupaniča do sodobnih izzivov. Pri tem je izpostavil, da *Etnolog* v prvih letnikih ni poznal meja, ne jezikovnih, ne tematskih, ne konceptualnih, kar mu je dajalo izjemno odprtost, ki nam danes, kot je poudaril, lahko še vedno služi kot vzor pri načrtovanju znanstvene publicistike. Prav tako je antropologijo predstavil kot eno od treh temeljnih področij empiričnega znanja, skupaj s fiziko in biologijo; poudaril je, da je to lahko ključna perspektiva za nadaljnji razvoj vede.

Posvet je bil razdeljen na pet tematskih sklopov. V sklopu Metodološki premisleki sta Ana Svetel in Veronika Zavratnik v prispevku »Raziskovati skupaj – da, ampak kako?« govorili o metodoloških in epistemoloških implikacijah *družne etnografije*, tj. pristopa, pri katerem raziskovalke in raziskovalci sodelujejo v vseh fazah dela, od oblikovanja vprašanj do pisanja. Na primerih večletnega tabora na Solčavskem in digitalno-etnografskega projekta med pandemijo covida-19 sta pokazali, da tak pristop spodbuja prepoznavanje pozicionalnosti in pripelje do tematskih povezav, ki bi jih ob individualnem delu morda spregledali. Manca Filak je v prispevku o vizualni in večnačinski etnografiji analizirala, kako se različne modalnosti dopolnjujejo ali si nasprotujejo pri posredovanju antropološkega znanja. Jaka Repič pa je v referatu »Forenzične analize množičnih grobišč kot del materialnega obrata v antropologiji« predstavil epistemološke premike, ki so jih v vedo prinesle forenzične analize, kjer se je pozornost preusmerila od pričevanj in zgodovinskih virov k analizi materialnih sledi, kar je spremenilo celo epistemološki status človeških ostankov. Miha Kozorog je v pri-

* Živa Gornik, mag. etnologije in kulturne antropologije, doktorska študentka etnologije, kulturne in socialne antropologije, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo; info.zivagornik@gmail.com.

spevku »Staroverci, etnologi in kritika virov« opozoril na nevarnosti nekritičnega sprejemanja etnografskih navedb. Na primeru knjige Pavla Medveščka o posoških staroverskih skupnostih je pokazal, da obstaja precejšen razkorak med sodobnim nekritičnim prevzemanjem teh virov in previdnostjo, ki so jo ob gradivu o staroverskih skupnostih kazale starejše generacije etnologov.

V popoldanskem sklopu prvega dne, poimenovanem Etnološko znanje in raziskovanje, je bilo obravnavano razmerje med znanjem, razumevanjem in normalizacijo v etnološki praksi. Veronika Zavratnik in Mateja Habinc sta v prispevku »'Treba je razumeti': Razumevanje kot nepreizpraševanje in normaliziranje« izhajali iz terenske situacije, v kateri je s strani sogovornic in sogovornikov prišlo do opozoril, da bi morali kot etnologinje in etnologi določene stvari pač »razumeti«. Pokazali sta, da »razumeti« v etnološki praksi pogosto pomeni tudi »ne problematizirati« in da je prav ta napetost priložnost za razmislek o tem, kaj sploh šteje za dediščino in tradicijo. Tina Komac in Saša Roškar sta v prispevku »S terena nazaj na teren« predstavili dolgoletno sodelovanje med Zavodom za varstvo kulturne dediščine OE Kranj in Triglavskim narodnim parkom, v okviru katerega so zbrano terensko gradivo o grajenem okolju parka prek priročnikov in delavnic posredovali nazaj prebivalcem tega območja. Anja Mlakar je na primerih s Kozjanskega analizirala razmerje med arheološkim znanjem in spiritualnimi interpretacijami prostora ter pokazala, da vernakularno znanje ni preprosto neznanstveno, temveč tvori znanje, utemeljeno na telesnih občutjih in osebnih izkušnjah. Miha Horvat pa je refleksivno opisal proces znanstvenega razmišljanja ter oblikovanja znanja in izkušnje v naši disciplini. Natalija Vrečer je s prispevkom o konstrukciji znanja pri terenskem delu med begunci in begunkami sklenila sklop ter opozorila, da se objektivni resnici tudi s kakovostnimi raziskavami le približamo. Znanje posameznika namreč ne more zaobseči vseh elementov, ki konstruirajo določeno vednost.

V sklopu Znanje in muzeji je Urša Valič z referatom »Etnološka muzeologija: Od materialne kulture in varstva spomenikov do varstva premične in nesnovne dediščine v sodelovanju s skupnostmi« predstavila kronološki razvoj etnološke muzeologije na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo FF UL, od predmeta Materialna kultura slovenskega ljudstva v 40. letih 20. stoletja do sodobnih pristopov varstva nesnovne dediščine v sodelovanju s skupnostmi. Tina Palaić, Urška Purg in Urška Repar so predstavile analizo treh stalnih razstav z vidika vključevanja ženskih zgodovinskih perspektiv, pri čemer so uporabile model vprašalnika, razvitega v norveškem projektu *Here She Goes Again*. Meta Kordiš je na primeru razstave Mi, vi, oni: Fragmenti alternativnih praks 80-ih v Mariboru pokazala, kako razstava deluje kot platforma za etnografski eksperiment in soustvarjanje znanja o dediščini. Ana M. Ličina pa je odprla manj pogosto obravnavano področje olfaktorne muzeologije ter osvetlila praktične in tehnične izzive uvajanja vonjalnih izkušenj v muzejsko prakso.

V sklopu Znanje in nesnovna dediščina je Nena Židov predstavila delovanje SEM kot Koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine od leta 2011 in načine širjenja védenja o njej med različnimi deležniki. Nadja Valentinčič Furlan je v prispevku z naslovom »Pooblaščeni dediščinski filmi, participativne metode, sodelovalni filmi in epistemska pravičnost« osvetlila, kako produkcija nominacijskih filmov za Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine pogosto reproducira etske opise strokovnjakov in uradnikov namesto emskih stališč nosilcev. Temu je sledil prispevek Zalke Drglin z naslovom »Oblikovanje znanja o babištvu: Disciplina mišljenja, negovanje besedne in filmske govorice«. Jana Rajh Plohl pa je sklop zaključila z refleksijo postopka pridobivanja naziva Priznani rokodelec, kjer lahko etnolog in kulturni antropolog nastopa v vlogi prevajalca in interpreta vede.

V zadnjem vsebinskem sklopu, Etnologija in antropologija v javnosti ter epistemologije prihodnosti, je Nives Cvikl prikazala pomen etnologije v množičnih medijih s predstavitvijo lastne izkušnje dela v službi za stike z javnostjo v Pokrajinskem muzeju Maribor. Nato sta nam Dagmar Nared in Simona Kuntarič Zupanc pokazali, kako novi digitalni pristopi in mediji, od podkastov (sami ustvarjata podkast Moj sosed skos filozofira) do družbenih omrežij, razpirajo in omogočajo kroženje antropološke vednosti in odpirajo prostor za participatorne prakse med mladimi. Hiter razvoj umetne inteligence in njeno prehajanje v različne družbene sfere v povezavi z izzivi pridobivanja novega antropološkega znanja pa sem tematizirala sama. Saša Poljak Istenič in Valentina Gulin Zrnić sta z referatom »Razvijanje prihodnostne pismenosti o eksperimentu lateralnega razmišljanja«, ki sta ga izvedli skupaj s študentkami in študenti, v okviru katerega sta razvijali njihovo sposobnost zamišljanja in soustvarjanja prihodnosti, sklenili zadnji tematski sklop.

Posvet se je zaključil z okroglo mizo Etnološko in antropološko publiciranje v času odprte znanosti, ki jo je moderiral Miha Kozorog. Uredniki revij *Antropološki zvezki*, *Etnolog*, *Glasnik SED*, *Svetovi* in *Traditiones* so razpravljali o vrsti novih zahtev, ki jih pred urednike in raziskovalce postavljata ARIS in Uredba RS o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti. Sogovorniki so opozorili, da te zahteve izhajajo iz naravoslovnega modela znanosti, ki terenskega gradiva antropologije ne more ustrezno zajeti: pogovori, beležke in drugi terenski viri so neločljivo vpeti v enkraten odnos med raziskovalcem in sogovorniki v specifičnem času in prostoru. Tovrstno gradivo brez interpretativne osnove hitro izgubi pomen ali pa, kar je še nevarnejše, dobi napačnega, če je iztrgano iz konteksta. Razprava na

okrogli mizi je bila v vsebinskem smislu ena osrednjih razprav posveta in je jasno pokazala, da ključna vprašanja naše vede niso zgolj akademska, temveč zadevajo tudi pogoje, v katerih oblikujemo in posredujemo antropološko znanje.

Trenutek za refleksijo

Posvet je bil namenjen vprašanjem znanja in njegove skupnostne razsežnosti, tako znotraj antropološke skupnosti kot zunaj nje. Po uvodnem delu posveta je udeležba opazno upadla. Vzdušje je bilo na začetku živahno, dvorana in sedeži polni, nato pa so se prisotne in prisotni počasi začeli porazgubljati. Deloma to gotovo odraža delovne obveznosti, ker je posvet potekal sredi tedna, v torek in sredo, med delovnim časom. Ker pa se je šlo za stoletnico in bo naslednji tak jubilej šele čez sto let, je toliko pomembnejše, da se ob takih priložnostih kot skupnost zberemo, si vzamemo čas in se poslušamo – pogovori, prispevki in razprave na takih dogodkih namreč tudi oblikujejo prihodnost vede. Upam, da bodo prispevki, ki bodo izšli v jubilejni številki *Etnologa*, ohranili vznemirjenje in navdih teh dveh dni ter vsem, ki na posvetu niste bili prisotni, posredovali občutek dogajanja, misli in energijo za prihodnjo skupno gradnjo antropološkega znanja.

Literatura in viri

BARTH, Fredrik: An Anthropology of Knowledge. *Current Anthropology* 43/1, 2002, 1–18. DOI: 10.1086/324131